

LAKISÄÄTEISET PAKOLLISET PALVELUT

Terveystieteiden tutkimuskeskus

Potilaan oikeus päästä hoitoon

Oikeutta päästä hoitoon ja hoitoon pääsyn perusteita on käsitelty laajasti ns. hoidotakuuta koskevan lainsäädäntöuudistuksen yhteydessä (HE 77/2004).

Terveystieteiden tutkimuskeskusta ohjaavia keskeisiä säännöksiä ovat perustuslakiin kirjatut perusoikeudet, laki potilaan asemasta ja oikeuksista, kansanterveyslaki, erikoissairaanhoitolaki ja mielenterveyslaki.

Perustuslain säännökset

Perustuslain 19 § 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus ja edistettävä väestön terveyttä. Perusoikeussäännös edellyttää, että julkinen valta turvaa palvelujen saatavuuden. Palvelujen riittävyyden lähtökohdaksi on taso, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Talousarviopäätöksissä perusoikeussäännökset toimivat etusijanormeina, jotka on otettava huomioon, kun kuntien käytettävissä olevia voimavaroja kohdennetaan eri tarkoituksiin. Säännös edellyttää sitä, että kunnat eivät laske jo saavutettua palvelutasoa riittävyysminimin alle.

Perusoikeusuudistuksen yhteydessä korostettiin sitä, että julkisen vallan velvollisuutena on edistää tosiasiallista tasa-arvoa yhteiskunnassa. Ihmisiä ei ilman lääketieteellisesti perusteltua syytä saa asettaa eri asemaan iän, terveydentilan tai vammaisuuden perusteella. Erityisen tärkeänä pidetään alueellisen tasa-arvon toteutumista. Yhdenvertaisuusperiaate edellyttää, että toiminnasta vastaava taho järjestää toiminnan siten, että kaikilla henkilöillä tulee olla mahdollisuus saada palvelut yhtäläisin perustein. Kun sairaanhoitopiirillä on vastuu erikoissairaanhoidon järjestämisestä, tämä merkitsee sitä, että kaikille sairaanhoitopiirin jäsenkuntien asukkaille tulee järjestää palvelut samojen periaatteiden mukaisesti.

Järjestämisvastuu

Kansanterveyslaissa ja erikoissairaanhoitolaissa on terveydenhuollon järjestäminen säädetty kuntien tehtäväksi, joten niillä on vastuu veloitteen toteuttamisesta käytännössä. Julkisen terveydenhuollon järjestämisvelvollisuuden sisältö ja laajuus määritellään pääasiassa kansanterveyslain 14 §:ssä ja erikoissairaanhoitolain 1 ja 3 §:ssä. Terveydenhuollon järjestämisvastuuta koskeva lainsäädäntö on puitelainsäädäntöä, jossa kunnan vastuut on säädetty yleisellä tasolla niin, ettei sen perusteella voida yksiselitteisesti määritellä toiminnan laajuutta tai sisältöä.

Kansanterveyslain mukaisia palveluja varten kunnalla tai kuntayhtymällä on oltava terveyskeskus. Kunnat vastaavat asukkaidensa erikoissairaanhoidon järjestämisestä. Jokaisen kunnan on kuuluttava johonkin sairaanhoitopiiriin. Sairaanhoitopiiri järjestää ja tuottaa erikoissairaanhoidon palvelut alueensa väestölle.

Erikoissairaanhoidon lain 10 §:n mukaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tulee alueellaan huolehtia erikoissairaanhoidon palvelujen yhteensovittamisesta ja yhteistyössä terveyskeskusten kanssa suunnitella ja kehittää erikoissairaanhoidon siten, että kansanterveys ja erikoissairaanhoidon muodostavat toiminnallisen kokonaisuuden. Lisäksi sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tulee sille kuuluvia tehtäviä hoitaessaan olla alueensa kuntien sosiaalitoimen kanssa sellaisessa yhteistyössä, jota tehtävien asianmukainen suorittaminen edellyttää.

Potilaan oikeutta hoitoon ei voida rajoittaa vetoamalla pelkästään kunnan terveydenhuoltoon osoittamien määrärahojen niukkuuteen ottamatta huomioon hänen yksilöllisiä tarpeitaan.

Potilaan oikeus hoitoon

Potilaslaissa määritellään potilaan hoitoon pääsyn yleiset edellytykset. Potilaan ollessa kiireellisen hoidon tarpeessa kuntien ylläpitämän terveydenhuoltojärjestelmän on aina annettava hoitoa potilaalle kotikunnasta riippumatta. Myös kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia antamaan apua.

Potilaslaki ei tuonut potilaalle sisällöllistä oikeutta hoitoon. Oikeuskäytännön mukaan potilaan oikeutta hoitoon voidaan arvioida ainoastaan hänen yksilöllisen tarpeensa perusteella.

Hoidon saatavuutta koskevan lainsäädännön (856/2004) yleisperustelujen mukaan esityksellä ei luoda potilaalle subjektiivista oikeutta päästä hoitoon. Potilaalla ei myöskään ole rajatonta oikeutta saada mitä tahansa haluamaansa hoitoa, vaan hänen terveydentilastaan johtuvan hoidon tarpeen arvioi terveydenhuollon ammattihenkilö yhtenäisten lääketieteellisten tai hammaslääketieteellisten perusteiden pohjalta.

Hoitoon pääsy turvataan silloin, kun kyse on lääketieteellisesti tai hammaslääketieteellisesti perustellusta hoidosta, joka määrittyy muun muassa kansallisten hoitosuosituksen tai vakiintuneen hoitokäytännön perusteella. Kaikille sairaanhoitopiirin jäsenkuntien asukkaille on järjestettävä palvelut samojen periaatteiden mukaisesti.

Palveluiden jako lakisääteisiin ja harkinnanvaraisiin

Terveydenhuollossa ei voida tehdä selkeää jakoa lakisääteisiin ja harkinnanvaraisiin palveluihin. Perustuslain nojalla riittävät terveyspalvelut ovat lakisääteinen oikeus. Terveyspalveluiden sisältöä ohjataan kansallisilla hoitosuosituksilla, joilla yleisellä tasolla voidaan määritellä ne palvelut, jotka julkisen vallan tulee järjestää.

Viime kädessä oikeuden hoitoon määrittelee lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattihenkilö potilaan yksilöllisen tarpeen mukaan. Tämän määrittelyn perusteella potilaalla on lakiin perustuva oikeus hoitoon. Hoidon tarpeen määrittelyssä tulee ottaa huomioon tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaate.

Lakisääteisiä sosiaalipalveluja:

Sosiaalityö

Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön suorittamaa ohjausta, neuvontaa ja sosiaalisten ongelmien selvittämistä sekä muita tukitoimia, jotka ylläpitävät ja edistävät yksilöiden ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta.

Kasvatus- ja perheneuvonta

Kasvatus- ja perheneuvonnalla tarkoitetaan asiantuntija-avun antamista kasvatus- ja perheasioissa sekä lapsen myönteistä kehitystä edistävää sosiaalista, psykologista ja lääketieteellistä tutkimusta ja hoitoa.

Kotipalvelut

Kotipalveluja annetaan alentuneen toimintakyvyn, perhetilanteen, rasittuneisuuden, sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavanlaisen syyn perusteella niille, jotka tarvitsevat apua suoriutuakseen tavanomaiseen elämään kuuluvista tehtävistä ja toiminnoista.

Asumispalvelut

Asumispalveluja annetaan henkilölle, joka erityisestä syystä tarvitsee apua tai tukea asunnon tai asumisensa järjestämisessä.

Laitoshuolto

Laitoshuoltoa annetaan henkilölle, joka tarvitsee apua, hoitoa tai muuta huolenpitoa, jota ei voida tai ei ole tarkoituksenmukaista järjestää hänen omassa kodissaan muita sosiaalipalveluja hyväksi käyttäen.

Perhehoito

Perhehoitoa annetaan henkilölle, jonka hoitoa, kasvatusta tai muuta huolenpitoa ei voida tarkoituksenmukaisesti järjestää hänen omassa kodissaan tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja hyväksikäyttäen ja jonka ei katsota olevan laitoshuollon tarpeessa. Perhekodissa hoidettavien henkilöiden enimmäismäärä on säännelty sosiaalihuoltolaissa. Perhehoitajan asemasta ja tehtäviä säädetään perhehoitajalaissa.

Omaishoidon tuki

Omaishoidon tuella tarkoitetaan vanhuksen, vammaisen tai sairaan henkilön kotona tapahtuvan hoidon tai muun huolenpidon turvaamiseksi annettavaa hoitopalkkiota ja -palveluja, jotka määritellään hoidettavan hoito- ja palvelusuunnitelmassa.

Lasten ja nuorten huolto

Kunnan on lastensuojelulain mukaan huolehdittava siitä, että lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Lastensuojelun näkökulma tulee ottaa huomioon myös muita kunnan järjestämiä palveluja kehitettäessä.

Kun lastensuojelun tarve oleelliselta osin johtuu riittämättömästä toimeentulosta, puutteellisista asumisoloihin tai asunnon puuttumisesta tai kun mainitut seikat ovat oleellisena esteenä lapsen ja perheen tai sellaisen itsenäistymässä olevan nuoren kuntoutumiselle, joka ennen 18 vuottaan on ollut lastensuojelun asiakkaana, kunnan on viivytyksettä järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeen mukainen asunto.

Lasten päivähoito

Kunnan on lasten päivähoitolaista annetun lain mukaan huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa on saatavissa kunnan järjestämänä tai valvomana siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.

Päivähoitoa on mahdollisuuksien mukaan järjestettävä lapsen vanhempien tai muiden huoltajien toivomassa muodossa. Päivähoitopalvelut on kunnassa järjestettävä niin, että lasten hoidon ja kasvatuksen tarve eri ikäryhmissä tulee tasapuolisesti ja paikallisten olojen edellyttämällä tavalla turvatuksi.

Lapsen vanhemmilla tai muilla huoltajilla on oikeus saada lapselle kunnan järjestämä kokopäiväinen hoitopaikka tai tietyin edellytyksin lasten kotihoidon tai yksityisen hoidon tukea.

Oikeus päivähoitoon, lasten kotihoidon tukeen tai yksityisen hoidon tukeen alkaa sairausvakuutuslain mukaisen äitiys-, isyys- ja vanhempainrahakauden päätyttyä. Oikeus päättyy lapsen siirtyessä perusopetuslaissa tarkoitettuna oppivelvollisena peruskouluun tai sitä vastaavaan kouluun. Jos lapsi ennen peruskoulua osallistuu esiopetukseen, päivähoito voidaan järjestää osa-aikaisesti.

Päiväkodissa ja perhepäiväkodissa hoidettavien lasten määrästä sekä hoito- ja kasvatustehtävään osallistuvasta henkilöstöstä säädetään tarkemmin asetuksella.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Myös romanien ja eri maahanmuuttajaryhmien lasten kielen ja kulttuurin opetusta tulee tukea.

Päihdehuolto

Kunnan on päihdehuoltolain mukaan huolehdittava siitä, että päihdehuolto järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Päihdehuollon palveluja on järjestettävä yleisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja kehittämällä sekä antamalla erityisesti päihdehuoltoon tarkoitettuja palveluja. Palvelut tulee järjestää ensisijaisesti avohuollon toimenpitein.

Päihdehuollon palveluja on annettava henkilön, hänen perheensä ja muiden läheistensä avun, tuen ja hoidon tarpeen perusteella.

Kehitysvammaisten erityishuolto

Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain mukaan erityishuoltoa annetaan henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja.

Erityishuoltoon kuuluvia palveluja ovat muun muassa terveydenhuolto, ohjaus, kuntoutus ja toiminnallinen valmennus sekä työtoiminnan ja asumisen järjestäminen, apuvälineiden järjestäminen sekä muu tarpeellinen toiminta.

Vammaisuuden perusteella järjestettävät palvelut ja tukitoimet

Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että vammaisille tarkoitetut palvelut ja tukitoimet järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisena kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Vammaista henkilöä on palveltava ja palveluja järjestettävä ottaen huomioon hänen äidinkiensä.

Vammaisten henkilöiden tarvitsemat palvelut ja tukitoimet on järjestettävä niin, että ne tukevat heidän omatoimista suoriutumistaan. Tätä tarkoitusta varten on laadittava yhdessä vammaisen henkilön ja hänen huoltajansa kanssa palvelusuunnitelma tarvittavien palveluiden ja tukitoimien selvittämiseksi.

Kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset kuljetuspalvelut niihin liittyvine saattajapalveluineen, tulkkipalvelut sekä palveluasuminen. Lisäksi vaikeavammaiselle henkilölle on korvattava asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuneet kustannukset.

Vammaispalvelulaissa on mainittu myös palveluita ja tukitoimia, joita kunta järjestää talousarviossaan varattujen määrärahojen puitteissa. Näitä ovat kuntoutusohjaus, sopeutumisvalmennus ja henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvien kustannusten korvaaminen.

Kunta voi järjestää myös suojatyötä tai muuta työtoimintaa. Suojatyöjärjestelmän uudistamiseksi on syksyllä 2001 annettu hallituksen esitys.

Kuntouttava työtoiminta

Vuonna 2001 voimaan tulleen kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain mukaisilla toimenpiteillä parannetaan pitkään jatkuneen työttömyyden perusteella työmarkkinatukea tai toimeentulotukea saavan henkilön edellytyksiä työllistyä avoimilla työmarkkinoilla. Lain avulla myös edistetään hänen mahdollisuuksiaan osallistua koulutukseen tai muuhun työhallinnon tarjoamaan työllistymistä edistävään toimenpiteeseen.

(Sosiaali- ja terveydenhuollon lakisääteiset palvelut, STM 2001.)